

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1991 m. sausio mėn. 5 d. / January 5, 1991

Nr. 3(1)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Revoliucijos Europoje apmąstymai

Šiomis dienomis prasideda naujas nervų karas prieš Baltijos valstybes. Tokiu metu kiekviena nauja įžvalga į tai, kas dedasi Europoje, yra itin naudinga. Tokių įžvalgų randame Ralf Dahrendorf knygoje *Reflections on the Revolution in Europe* (New York: Times Books/Random House, 1990).

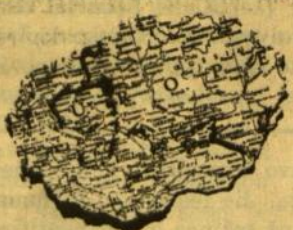
Kas yra Ralf Dahrendorf? Jis gimęs Hamburg'e 1929 metais — Reichstag socialdemokrato deputato sūnus. Tėvas buvo suareštuotas, kai naciai perėmė valdžią Vokietijoje. Pats Ralf Dahrendorf gimnazijoje buvo Gestapo areštuotas ir nusiųstas į koncentracijos stovyklą. Po karo jis gavo daktarą filosofijos ir klasikinės filologijos srityje Hamburg'o universitete, o po to daktarą sociologijoje University of London. Dėstė keliuose universitetuose (jų tarpe Columbia ir Harvard JAV), o tada grįžo Vakarų Vokietijon, buvo išrinktas Bundestag deputatu ir taip pat ėjo ministro pareigas. 1970–74 metais Ralf Dahrendorf buvo Europos Bendruomenės komisionierium Briuselyje. Po to jis buvo London School of Economics direktorium, o dabar yra Warden of St. Anthony's College, Oxford. Dahrendorf yra giliai europietis, kurio asmenyje rungtiasi kelios intelektualinės tradicijos: Max Weber ir Edmund Burke, Friedrich Hayek ir Karl Popper.

Knygos modelis: Edmund Burke knyga/laiškas prancūzui džentelmenui Prancūzų revoliucijos metu. Tad pilnas Ralf Dahrendorf'o knygos pavadinimas ir yra *Reflections on the Revolution in Europe in a Letter intended to have been sent to a Gentleman in Warsaw*. Ko gero, Ralf Dahrendorf'o knyga perskaitys, būtų naudinga paskaityti ir Edmund Burke knygą.

Prancūzų laikraščio *Le Monde* redaktorius Andre Fontaine mato tris 1989 metais įvykusius susivienijimus: Vokietijos, Europos ir kalbos. Pirmąkart po daugel metų kalbame ta pačia kalba. Anksčiau sakėme, kad dvi sistemos, kurios grindžiamos dviem skirtingom pažiūrom į pasaulį, turėjo naudotis ir dviem skirtingom kalbom. Priimdami, kad kita pusė naudoja savo sąvokas ir frazes, stabilizavome sistemas. Kol trys dvi kalbos laikėsi, niekas negalėjo keistis. Mes pripratome net

ir prie to, kad brangios sąvokos, kaip demokratija ar žmogaus teisės, turėjo skirtingas prasmes dviejose Geležinės uždangos pusėse (pp. 14–15). Tada bandėme skaityti tarp eilučių, bandėme kalbėtis, bet rezultatas būdavo tik kamuotos bendros deklaracijos. Staiga visa tai dingė. Susitinkame ir kalbamės. Nebe reikia vertėjų, kurie turėtų išversti ideologijas. Tai reiškia, kad kalba daugiau nestabilizuoja dviejų sistemų. Pokalbiai dabar gali keisti pažiūras. Atėjome į kaitos laikotarpį — baisi siena sutrupėjo ir dabar vežami jos griuvėsiai.

Ralf
Dahrendorf

Reflections
ON THE
Revolution
in Europe

Kodėl ši revoliucija įvyko 1989 metais? Seni žmonės prisiminė 1956 ir 1968 metų nesėkmes. Jauni žmonės nežinojo, kad režimų yra negalima pakeisti, ir dėl to juos pakeitė. Tačiau visose revoliucijose po euforijos laikotarpio ateina nusivylimo laikotarpis, nes einant į šviesesnę ateitį reikia pereiti ir ašarų slėnį. Dahrendorf pažymi, kad Vakarų Vokietijos atstatymo procesui po karo buvo naudinga, jog jos žmonės gyveno tokiose baisiose sąlygose, nes pagerėjimo pirmieji ženklai buvo lengvai matomi. Vokietijos stebukle Dahrendorf mato istorinį atvejį, kur kartu veikia ne tik naudingos politinės idėjos, teisinga politika, bet taip pat ir tą istorinį momentą paveikiantys žmonės: Konrad Adenauer, Ludwig Erhard, Alfred Mueller-Armack. Tokios sinergiškos Dahrendorf pasigenda dabar Sovietų Sąjungoje.

Apie Sovietų Sąjungos kelią į teisinės valstybės statusą

STASYS VANAGŪNAS

Komentariai, kuriuos čia pateiksiu, yra tiesiogiai apie teisės reformą Sovietų Sąjungoje. Jų tikslas yra pasidalyti su skaitytojais mano paties galvoseną apie ryšį tarp Sovietų teisės reformų ir aplamai tenai vykstančių, ypač ekonomijos sferoje, pakaitų. Netiesiogiai, bet labai artimai šita tema liečia ir Lietuvą. Pirmiausia, ir manau, kad tai mums visiems aišku, Lietuvos labui byla bus išspręsta ne tik Vilniuje, bet ir Maskvoje. Maža ta mūsų brangi Lietuva. Jos politiniai resursai menki. (Tai matėme ryškiai, kai po Kovo viešųjų nuoliktosios viltys dėl Vakarų pripažinimo mažėjo ir beveik užgeso.) Bet teisė yra Lietuvos puseje. Tačiau, kad ta teisė nešėtų svorį, pati Sovietų Sąjunga turi virsti teisine valstybe. Pagalvokime. Jeigu 1938 metais SSSR būtų buvusi demokratine, teisine valstybe — koks būtų buvęs Lietuvos likimas tada?

Antras temos ryšys su Lietuva yra šis. Nenoromis, bet vis vien Lietuvai teko būti įtrauktai į SSSR politinę ekonomiją: į socialistinį ūkį, valdžią ir teisę. Laikykime omenyje, kad Lietuvos dabartinis atsikūrimas ir suverenij valstybė kai kuriais atžvilgiais sukelia jai daugiau sunkių kliūčių, negu kad buvo 1918 metais. Tuomet Lietuvai reikėjo vien tik politiškai atsiplešti nuo Rusijos imperijos. Šiandien atsikūrimas nuo Sovietų imperijos tai tik pusė uždavinio. Kartu Lietuva turi pereiti iš socialistinės politinės ekonomijos į Vakarų pobūdžio, laisva rinką paremtą politinę ekonomiją. Kitaip sakant, ir Lietuvai reikia keisti teisę, kad ji atitiktų ne tik valstybingumo reikalus, bet ir naujus ūkinius, politinius ir socialinius ryšius. Ta prasme, kalba apie teisės reformą Sovietų Sąjungoje liečia, bent bendrame kontekste, ir dabartinę Lietuvos padėtį.

Prieš pradedant, esu priverstas pažymėti, kad bet kokie išvedžio-

* Paskaita, skaityta 1990 metų Ateities studijų savaitgalio programoje 1990 m. spalio 14 d. Ateitinių namuose, Lemont, Illinois.

Dahrendorf labai taikliai komentuoja bandymus rasti trečią kelią tarp rinkos ekonomijos ir komunizmo. Jis pažymi, kad klausimas yra dažnai blogai formuluojamas: klausimas nėra, ar rinktis sistemas — kapitalistinę ar komunistinę. Tikrasis klausimas yra: ar norima atviros visuomenės, panašios, kokia ji dabar išikūnijusi Vakaruose, ar uždaros, suvaržytos valstybės sąitų. Dabartinėje padėtyje Dahrendorf ypač vertina JAV kūrėjo James Madison įžvalgas. Dah-

jimai apie šių dienų Sovietų Sąjungą turi būti daromi ir priimami su ypatingu atsargumu. Išpūdis stiprėja, kad imperija puola į suirutę, į chaosą. Visko gali būti. Užtat paruošiau savo mintis apie teisės reformą Sovietų Sąjungoje daugiau iš istorinės perspektyvos ir kviečiu jus taip jas ir priimti. Spėliojimas apie SSSR ateitį šių dienų sąlygomis, pavyzdžiui, kada maskviečiams tenka patiems bulves iš dumblinių laukų surinkti, labai rizikingas.

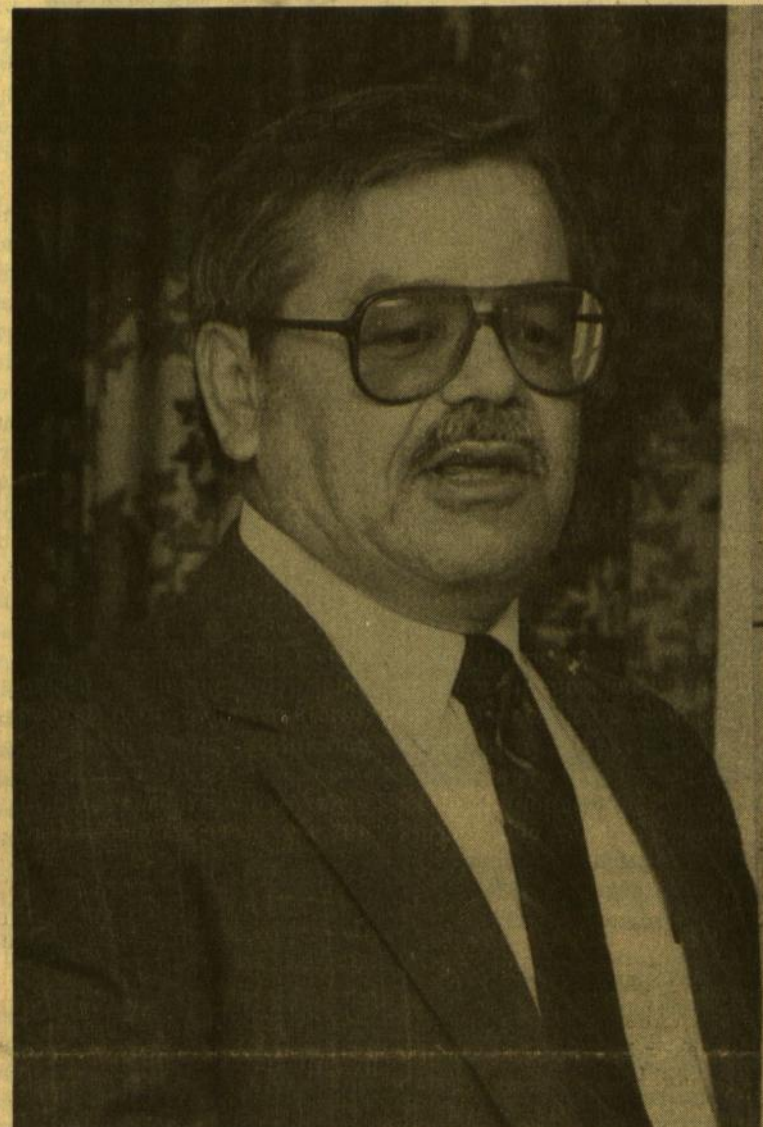
Pradėsiu, pažymėdamas, kad yra gilus ir neišvengiamas ryšys tarp SSSR ekonomijos ir teisės reformų. Nenorint nužeminti dviejų vertybių svarbą Sovietų Sąjungos žmonių gyvenime, vis dėlto man atrodo, yra aišku, kad pagrindinės teisės reformos Sovietų Sąjungoje yra nukreiptos paremti, ką pasaulis priprato vadinti „perestroika“. Pastaroji, kaip dabar gerai suprantame, tai ne kas kita, kaip tik perėjimas į ekonominį rinkos modelį. Su teisės reforma bandoma perestroikos pasiekimus užšaldyti ir užkirsti kelią reakcijai; t.y. socialistinės komandinės ekonomijos režimo sugrįžimui.

Kitaip sakant, ir galbūt jūs susitiksite su šia pastaba: Sovietų Sąjungoje vargiai būtų kokių nors reformų, ne politinių, ne teisinių — jeigu sovietinės krautuvės kabėtų virtinės kumpių, jeigu kiekvienas norintis piliētis galėtų sau nusipirkti Ladutę arba Volgutę prieinama kaina, jei-ju jauna porai vedus, tuojau būtų galima rasti butą, užuot jo laukiant dešimtis metų, ir jeigu nereikėtų kaktą barškinti žemę ir dalyti kyšius, prieinant prie tu gėrybių, kurios padaro gyvenimą malonesniu, įvairesniu ir pilnesniu.

Vienu žodžiu, ryšys tarp ekonomijos ir teisės reformos yra intymus. Todėl gal yra verta trumpai apibūdinti perestroikos esmę, pradedant su trumpa analize priežasčių, kurios nuvedė Sovietų Sąjungą į ekonominę aklavietę. Gal aš čia pakartosiu jau kai kuriems gerai žinomus reikalus. Deja, padorus mano temos išvystymas reikalauja šio-ki-ko tokio pažymėti šias:

Asimetrija tarp gamybos ir suvartojimo. Sovietai, bandydami koreguoti prisivytį Vakarų ir ypač Amerikos pragyvenimo lygį ir tuo parodyti pasauliui pranašumą savo komunistinės sistemos, sąmoningai ir nesąmoningai nukreipė savo ekonominę galvoseną ir planavimą į gamybą. Jie rado susiraminimą pasididžiavimą faktuose, kurie rodė jų pažangą gamyboje. Pavyzdžiui, 1980-ųjų metų dešimtmčio pradžioje Sovietų Sąjunga pirmavo pasaulyje naftos, pieno, tekimo mašinų ir traktorių gamyba. Deja, Sovietų sistema, be rinkos paklausos ir be rimtos politinės opozicijos, neprileido greitos, su laiku einančios pastabos, kad gamyba, kuri nebūna efektyviai suvartojama, yra niekas kita, tik resursų eikvojimas. Pavyzdžiui, 1986 metais Sovietų Sąjungoje buvo apie 450,000 dykų, naujų traktorių. Tuo pačiu metu atitinkama ministerija Maskvoje rimtai planavo statymą dar vieno traktorių fabriko (*Soviet Review* 1989:30).

Asimetrija tarp gamybos ir šeimyninio vartojimo. Sistemos tendencija į gamybą turėjo dar vieną ypatybę, kuri labai paveikė Sovietų Sąjungos gyventojų gerovę. Planuota, socialistinė ekonomija veikė su prielaida, kad kuo daugiau pridarysi kapitalinių gaminių (t.y. produktų, kurie vartojami tolimesnei gamybai), tuo greičiau sukaupsi valstybinį turtą. Ta asimetrija tarp kapitalo ir kasdieninių prekių Sovietų Sąjungoje yra ypač greitai vakavio pastebima. Va, gi kraštas, kuris šaudo raketas į erdves,

Dr. Stasys Vanagūnas kalba 1990 metų Ateities studijų savaitgalio 1990 m. spalio 14 d. Ateitinių namuose, Lemont, Illinois.

Jono Kuprio nuotrauka

susipažinimo su Sovietų ekonomijos liūdna praeitimi.

Sovietų Sąjungos reformistai vertia kaltę už krašto ekonominę krizę „administratyviniam komandiniam aparatui“. Tai, žinoma, yra eufemizmas buvusiai SSSR valstybinei struktūrai, t.y. partijos ir valdžios biurokratijos monolitui ir valdymo procesui, kuris buvo pagrįstas centriniu ekonominiu planu, vedamu „stipraus centro“, Maskvos. Be rinkos (paklausos/pasiūla) autonomiškų kvotos, be politinės opozicijos, laisvos spaudos ir „adversarinės“ (priešinininkų pobūdžio) teisės — Sovietų ekonominėje sistemoje atsirado tam tikros asimetrijos, kurios per dešimtmečius sukaupė labai žalingas pasekmes. Tarp jų galime pažymėti šias:

Asimetrija tarp gamybos ir suvartojimo. Sovietai, bandydami koreguoti prisivytį Vakarų ir ypač Amerikos pragyvenimo lygį ir tuo parodyti pasauliui pranašumą savo komunistinės sistemos, sąmoningai ir nesąmoningai nukreipė savo ekonominę galvoseną ir planavimą į gamybą. Jie rado susiraminimą pasididžiavimą faktuose, kurie rodė jų pažangą gamyboje. Pavyzdžiui, 1980-ųjų metų dešimtmčio pradžioje Sovietų Sąjunga pirmavo pasaulyje naftos, pieno, tekimo mašinų ir traktorių gamyba. Deja, Sovietų sistema, be rinkos paklausos ir be rimtos politinės opozicijos, neprileido greitos, su laiku einančios pastabos, kad gamyba, kuri nebūna efektyviai suvartojama, yra niekas kita, tik resursų eikvojimas. Pavyzdžiui, 1986 metais Sovietų Sąjungoje buvo apie 450,000 dykų, naujų traktorių. Tuo pačiu metu atitinkama ministerija Maskvoje rimtai planavo statymą dar vieno traktorių fabriko (*Soviet Review* 1989:30).

Asimetrija tarp gamybos ir šeimyninio vartojimo. Sistemos tendencija į gamybą turėjo dar vieną ypatybę, kuri labai paveikė Sovietų Sąjungos gyventojų gerovę. Planuota, socialistinė ekonomija veikė su prielaida, kad kuo daugiau pridarysi kapitalinių gaminių (t.y. produktų, kurie vartojami tolimesnei gamybai), tuo greičiau sukaupsi valstybinį turtą. Ta asimetrija tarp kapitalo ir kasdieninių prekių Sovietų Sąjungoje yra ypač greitai vakavio pastebima. Va, gi kraštas, kuris šaudo raketas į erdves,

Tokių pavyzdžių Sąjungos ekonominėje istorijoje galima rasti labai daug. Dabar yra aišku, kad per dešimtmečius Sovietai save labai apsigavo, lygindami pasiekimus gamyboje su bendra ekonomine pažanga.

Asimetrija tarp daugybės ir kokybės. Rinkos paklausa ne tik reguliuoja gamybos kieki, bet ir kokybę. Ekonomija paremta centriniu planu, deja, turi „igimtą“ tendenciją į kieki; i patenkinimą įsakytos gamybos kvotos. Net ir griežti baudžiamosios teisės įsakymai nesustabdė Sovietų fabriku direktorių, įkyriai, grąsinančiai centro prišpaustų išpildyti plano įsakytas kvotas, nuo prirašinėjimų fiktyvių gaminių bei išleidimo jų su įvairiais trūkumais. Manau, kad daugelis, kuriems teko keliauti į Lietuvą bei Rusiją, puikiai atmena tą ypačiai prastą Sąjungos gaminių kokybę. Ta tendencija į kieki, ignoruojant kokybę, taip, kaip anksčiau minėta tendencija į gamybą, ignoruojant kokybę, prisidėjo prie ekonominio progreso iliuzijos. Skaičiai neva atlikto darbo užmaskavo šlamštiską, mažą vertę gamybą. Vėl Sovietų sistema vėlavosi suprasti, kad jų resursai yra be reikalo eikvojami.

Asimetrija tarp gamybos kapitalinio ir šeimyninio vartojimo. Sistemos tendencija į gamybą turėjo dar vieną ypatybę, kuri labai paveikė Sovietų Sąjungos gyventojų gerovę. Planuota, socialistinė ekonomija veikė su prielaida, kad kuo daugiau pridarysi kapitalinių gaminių (t.y. produktų, kurie vartojami tolimesnei gamybai), tuo greičiau sukaupsi valstybinį turtą. Ta asimetrija tarp kapitalo ir kasdieninių prekių Sovietų Sąjungoje yra ypač greitai vakavio pastebima. Va, gi kraštas, kuris šaudo raketas į erdves,

kuris veda pasaulį tekinimo mašinų gamyboje, bet kur pilietis vargiai randa skalbimo miltelių, tualetinio popieriaus ir t.t. Tokių pavyzdžių, kaip daug kas žino, galima rasti labai daug.

Pasekmės šių ir dar kitų nemintų sisteminių asimetrijų, sukauptos per dešimtmečius, ir atvedė Sovietų Sąjungą į jos dabartinę aklavietę. Po septyniadešimt metų ši komunistinės politinės ekonomijos giminė atsirado padėtyje, kur jina negalėjo išpildyti net ir elementarių savo ideologijos pažadų. Pensijos, pavyzdžiui, iš pirmos instancijos labai mažos, 1980-ųjų viduryje krito iki 42% vidutinio atlyginimo. Penkiasdešimtųjų metų pabaigoje ši proporcija buvo 63% (*Soviet Review* 1989:14). Ap-lamai imant, ypač per pastaruosius dešimt metų, Sovietai pergyveno mažėjantį prieauglį, augantį kriminalizmą, didėjančią nesveikatą ir net smunkantį gyvenimo metų vidurkį. Štai rodikliai, kad nebuvo sugebėta pasiekti net paprastą socialinės labdaros standartą. Kas yra ypač paradoksalu marksistinei santvarkai, Sovietai, atrodo, net ir nesugebėjo pasiekti komunistinės visuomenės lygybės. Po visų „audrų ir vėjų“, turto padalijimas liko labai nelygus. Pavyzdžiui, neseniai buvo sužinota, kad daugiau negu pusė santaupų Latvijos bankuose priklausė vos tik 3% tauptytojų.

Viena iš pagrindinių marksizmo aksiomų yra, kad ekonominė pajėga suteikia politinę jėgą. Deja, pati Sovietų Sąjunga yra puikus įrodymas, kad ir atvirkščia formulacija turi teisybę: politinė pajėga sukaupia ir ekonominę jėgą. Sąjungoje partija/biurokratija surijo visą krašto ekonomiką. Aišku dabar, kad abudu keliai veda į absoliutinį monopolį; i pūnantį, entropinį socialinį būvį. Todėl, kai Vakarų pasaulyje socialinės reformos paprastai stengiasi tramdyti jėgą, išplaukiančią iš ekonominio monopolio, Sovietų Sąjungoje reforma reikalauja tramdyti partijos politinio monopolio.

Tad yra suprantama, kad reformistų pirmoji taktika buvo „glasnost“; t.y. atvėrimas Sovietų visuomenės laisvam žodžiui, laisvai spaudai. Glasnost klostėsi sėkmingai. Biurokratai ir partija esą sivilinami už kyšininkavimą, neefektyvumą, liurbystę, etc. nuo vieno Sovietų Sąjungos galo iki kito. Antroji taktika, demokratija. Rinkimai pasidarė daugiau konkurencijai paremti. Trečia reformos taktika, tai perestroika — gal pasauliui daugiausia žinoma reformatikos dalis — kurios tikslas yra įvesti rinkos ekonomiką į Sovietų kraštą.

Tie trys užsimojimai, vienas kitam taip reikalingi, tai ne kosmetinis darbas, bet yra siekimas pagrindinių, sisteminių pakaitų Sovietų Sąjungos politinėje ekonomijoje bei visuomenėje. Šitokia prasme turime suprasti ten vykstančią teisės reformą. Su nauja teise tikimasi užšaldyti perėjimą iš organinės socialistinės santvarkos į atomistišką, rinkos ekonominę sistemą. Tad pirmiausia turime laikyti mintyje, kad Sovietų Sąjungos teisės reforma yra taip pat atitinkamai pagrindinė. Ją (Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

1989-ųjų metų Europa • Sovietų Sąjunga ir teisinės valstybės statusas • Vytauto Alanto paskutinioji knyga • Valdo Papievio „Ruduo provincijoje“ • Maria Victoria Atencia eilėraščiai • Apie Lietuvos SODRĄ • Medalis VI Mokslo ir kūrybos simpoziumui • Dailės darbų parodotuvė Kaune • Lietuvai reikia mokytojų iš Amerikos

Vytauto Alanto ideologiniai mąstymai

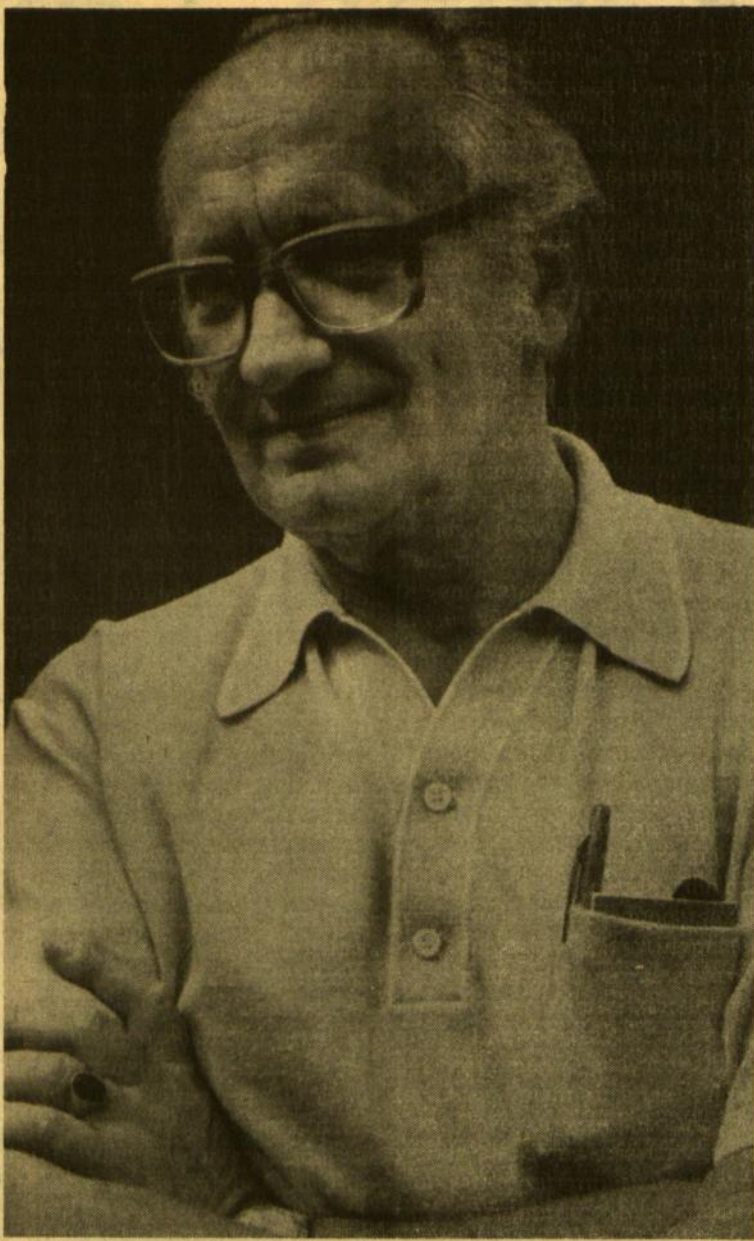
ANTANAS
BARTUSEVIČIUS

Pernai JAV išleista paskutinė Vytauto Alanto, žymaus lietuvių rašytojo ir žurnalisto, knyga, baigta rašyti 1987 metais. Knygą sudaro dvylika skyrių: „Ką mes investuosime į Lietuvos ateitį?“, „Lietuviško nacionalizmo perversmiais“, „Lietuva tarp laimėjimų ir pralaimėjimų“, „Mūsų tautinio charakterio ypatumai“, „Lietuvybė — nevystanti gėlė“, „Tautinės kultūros pradai“, „Politinė santvarka ateities prošvaistėse“, „Klaidūs tikėjimo keliai Lietuvos istorijos vingiuose“, „Valstybė, Bažnyčia, vienybė“, „Vilnius — tautinės kultūros ir ideologijos židynys“, „Pabaltijo Valstybių Federacija“, „Lietuva XXI amžiaus tėkmėje“, o taip pat kai kurie pasisakymai, literatūros šaltinių nuorodos bei autoriaus raštų sąrašas.

Manychiau, kad tai pirmoji lietuviška tokio pobūdžio politologinė studija, kurioje autorius sugebėjo giliai pažvelgti į savo tautos istoriją ne romantiko, o brandaus politiko akimis. Todėl vertas ypatingo dėmesio jo raginimas pasimokyti iš istorijos ir nebedaryti klaidų, žinoti, kodėl taip įvyko, ir smaigstyti gaires saugėn ateitin. Tautinės ideologijos tikslas kaip tik ir yra įtaigauti linkmę, labiausiai užtikrinančią tautos saugumą bei visokeriopą gerovę. Vytautas Alantas subtiliai išryškino nepatyrusiai akiai nepastebimus, bet aktualiausi dabartiniui metu Lietuvai ir tautos gyvavimui aspektus. Monografijoje autorius plačiai ir giliai nagrinėja svarbiausius mažos tautos egzistencijos, jos tautinės ideologijos klausimus, stengiasi pats atsakyti į juos arba priversti susimąstyti apie tai kiekvieną mąstantį skaitytoją ir duoti savo atsaką į šiuos amžinai lietuvių kankinančius klausimus.

Autorius pabrėžia pagrindinius tautinės ideologijos uždavinius, pataria senų lietuviškų klaidų nebekartoti ir vietoje partinio susiskaldymo griebtis politinio susiglaudimo (p. 154). Autoriaus nuomone, tautą reikia nuolat kurti, o tai reiškia, jog ideologija nėra sustabarėjusi, į geležinius rėmus įrėminta doktrina, o gyva, besikeičianti, atsinaujinanti pasaulėžiūra, atremta į tvirtą tautinį pagrindą. Tautinė ideologija yra tautos kūrybinės pažangos, santvarkos bei jos aspiracijų linkmės formulavimas. Ji ne tik neneigia, bet ir kviečia kitaip galvojančius bendradarbiauti, jei tik jų pažiūros neprieštarauja tautos gerovei siekti. Tautinės ideologijos pagrindas yra pati tauta. Kai tautos dvasinės jėgos kūrybiškai nebepuositelėjamos, jos išsivysta ir turi pasiduoti likimo valiai.

Autorius akcentuoja, kad tautinė ideologija turi aiškiai pabrėžti grėsmę tautai. Ideologiniai svarstymai turėtų vykti visiškai kitokioje plotmėje, jei lietuvių tauta gyventų saugioje geopolitinėje zonoje. Be supratimo, kur kietinama eiti, nėra pasaulėžiūros, o kartu ir ideologijos. Vytautas Alantas teisingai pažymi, kad priešas mūsų tautą per prievartą nuvairavo žalinga kryptimi. Mūsų uždavinys bus išdraskyti jų gaires ir susmaigstyti savas (pp. 9–10). Tautinė ideologija ir yra kelio ieškojimas išeiti iš tos grėsmingos padėties, susmaigstyti į ateitį gaires, kurių prisilaikydami, mes galėtume sėkmingai siekti politinio saugumo, tautinės kultūros suklestėjimo ir ekonominės gerovės. Ideologija nėra vien tik gerų norų bei intencijų formulavimas ir deklaravimas: ji yra drąsus ir atkaklus ryžtas daryti perversmą savo galvosenoje ir telkti jėgas dideliui tikslui siekti. [...] „Mūsų tautinė ideologija yra

Vytautas Alantas (1902–1990)

Vytauto Maželio nuotrauka

pavojaus ideologija, apibūdinama trim žodžiais: žūt ar būt! Mes, be abejo, pasirenkame būti” (pp. 12–13).

Autorius toliaregiškai siūlo, einant į tautos panteoną, svarstyti ir spresti bendrus valstybės klausimus, palikti už durų politines programas ir konfesijas, vieningai kelti rankas už bendrą tautos ir valstybės labą. Lietuvos Respublikos Parlamento deputa-

tams ir politiniams veikėjams derėtų dažniau prisiminti, [...] „jog lietuvių tautos ateitis, stiprė ir amžinybė glūdi ne partijų programose ar atitrauktybių filosofijoje, o ieškant ir puoselėjant savitarpio solidarumo lietuvišką mąstyseną, kuri mus vienyti ir cementuoti tvirtai laikyti susikibus rankomis lietuviybės dainose, idant Lietuva būtų tvirta ir nebesiduotų stumdama ir

niekinama kaimynų, kaip vakar ir užvakar...” (pp. 14–15).

Kalbėdamas apie lietuviškąjį nacionalizmą, autorius pažymi, kad mes esame linkę romantiškai žiūrėti į savo tautos praeitį. Mūsų istorija yra dar neatsakytų klausimų istorija. Mes dar vengiam ir nedrįstam pakelti akių iš dulkinų archyvų ir atvirom akim pažvelgti savo tautos praeitį. Autorius pabrėžia, kad „Tėvynės meilė, patriotizmas ar nacionalizmas, nesvarbu, kaip pavadinsime, yra svarbiausia tautos egzistencijos atrama ir [...] vienintelė jos išlikimo garantija. [...] Mūsų tautinę pasaulėžiūrą, o taipgi ir charakterį, dar reikės gydyti nuo kosmopolitinių „simpatijų“ ir pratinti kreipti ypatingą dėmesį į savo lietuvišką daržą... Juo giliau lietuviška mąstysena įleis šaknis į lietuvišką istorinį po- dirvį, juo saugiau ir tvirčiau atsirems į tą pamatą Lietuvos valstybės rūmas” (pp. 20–22). Autorius kritiškai vertina Stasio Šalkauskio skyrimą tautos meilės į vadovaujamą dorinių principų patriotizmą ir nacionalizmą, „neprotinę savo tautos meilę, iškeliančią tautybę aukščiau už dorą ir teisę” (LE, 22 t., p. 169). Vytautas Alantas mano, kad „neišskotina priešybių tarp konfesijos ir patriotizmo ar nacionalizmo, [...] tautos meilės dėlėjimas ant svarstyklių su etiketėmis „dora“ ir „nedora“, „proti- nginga“ ir „neproti- nginga“ yra tos pačios meilės žeminimas. Niekas neturi Tėvynės meilės sampratos monopolio” (p. 33). Net juokinga būtų nustatinti tėvynės meilės „temperatūrą“, kai žiauri istorinė tikrovė stato ant kortos patį tautos likimą.

Autorius taikliai pažymi, kad šiandien padėtis Lietuvoje yra tokia: „sovietai kėsina lietuvių tautą sužlugdyti tautiškai, kultūriškai ir psichologiškai; kitaip sakant, įliedinti ją į didžiąją savo srovę, o toms pavergę užma- čioms totališkai ir herojiškai

priešinasi tauta. [...] Ir ne tas bus herojus, kuris per jėgą primes savo valią kitiems, bet tas, kuris nepasiduos sutriuškinamas ir pasiliks ištikimas sau pačiam ir savo idealams. [...] Kai tautai kyla mirtinas pavojus, jai gelbėti visos priemonės geros. Tad sveikintinas kiekvienas tautietis, nesvarbu, iš kurios stovyklos jis išeina į kovos „lauką“ (pp. 36–37).

Ypač dėmesio verti autoriaus istoriškai paremti samprotavimai apie lietuvių tautinio charakterio ypatumus. Labai savito lietuvių charakterio dėka, šiandien nėra jokio mastelio apskaičiuoti, kiek Lietuva yra atidavusi kitiems savo žmonių. [...] „Lietuviško kraujo gavo ir Lenkija, Pietų Amerika, Kanada, Prancūzija, ir Rusija. Lietuviškais raumenimis buvo kuriama Amerikos pramonė, pagaliau ir visur, kur tik įsikūrė lietuviai išeiviai, savo darbų kėlė tų kraštų ekonominę gerovę. Lietuva davė kaimynams provincijas, dinastijas, politikus, karvedžius, rašytojus, kultūrinius, aukštus dvasininkus, [...] talentus, kraują, smegenis ir medžiagines gėrybes. [...] Lietuvių tautos kraujas ir energija per amžius tekėjo ir tebeteka į svetimus baseinus. Kada atgręšime tą tekėmę į save? Tai yra gyvulinis klausimas, žūt būt reikalaujantis skubaus ir teigiamo atsakymo. [...] Paklaikusi dosnumą mums pats metas padėti į archyvą ir susitelkti ties savo nuosava tauta” (pp. 72–73). Autorius labai tiksliai pažymi, kad: „Mūsų, lietuvių, charakterio klausimas yra painesis ir gilesnis, kaip iš pirmo požiūrio atrodo. Mums trūksta savitarpio draugiškumo, nuoširdumo ir tolerancijos. Tai matome iš asmeninio bei visuomeninio gyvenimo pavyzdžių. Neatrod, kad didžioji tautos tragedija būtų mūsų charak- terį apgludinus. Mes galų gale turėtume išmokti gyventi kaip dera kultūringai, savitarpio tautinį solidarumą išpažįstanciai tautai” (p. 188).

Knygos priešpaskutiniame skyriuje autorius svarsto Baltijos

tautų suartėjimo ir jų valstybių federacijos klausimą. Jis daro išvadą, kad: „Visoms Pabaltijo valstybėms reikia keisti savo istorijos kursą politinio susiglaudinimo linkme. To reikalauja paskutinių aščių išlikimas. [...] Turi baigtis mūsų abejonės ir svyravimai, tautiniai egoizmai, suverenumo išdidybė ir savitarpio vienokio ar kitokio pobūdžio nesupratimai. Vienybė — galybė: tai nėra tušti žodžiai, o mirties ar gyvybės degantis reikalas. Mes, paskutinię aščių, galų gale turime padaryti tai, ko nepadarė mūsų protėviai — sukurti vieną valstybę. [...] Pabaltijo tautų ateitis slypi ne tarp tautinių institucijų koridoriuose, bet pirmų pirmiausia mūsų vienybėje, atremtoje į savitarpio solidarumą [...] Mes, žinoma, būtume laimingi, susilaukę Vakarų globos, bet, deja, tarptautiniuose santykiuose niekas nenori kovoti dėl svetimų bėdų. Daug tikresnis ir patikimesnis saugumo reikalas — glaudyti trijų tautų federaciją, jei tik būtų visų trijų narių nuoširdžiai vykdoma” (pp. 217–219).

Vertingų autoriaus minčių ir išvadų skaitytojas aptiks ir paskutiniame knygos skyriuje — „Pasi- sakymuose“. „Istorijoje mes klaidžiojom be vairo, nerasdami savęs. Ar mes nebuvom praradę savęs kaip tautą? Jokia kita tauta nedavė savo kaimynams tiek savo kraujo ir smegenų, kaip lietuvių tauta. [...] Tauta, paklydusi savo istorijos vingiuose, ima orientuotis pagal svetimias gaires. [...] Lietuvis nenusišleis lietuviui, bet greit kapituluoja prieš kitą tautą. Ar tai išsienėjusi iš baudiavos laikų atlieka, ar tautinio subrendimo stoka, ar imlių svetimybų pamėgimas, ar viskas kartu? [...] Nėra ko brautis į svetimą sąžinę ir šnipinėti, kas kokiame dievui žibina žvakutę: svarbiausia, kad ten skaisčiai liepsnotų lietuviybės liepsna. [...] Mes, lietuviai, esam mįslinga tauta. [...] Kodėl lietuviai taip lengvai lyg niekur nieko atply- ta nuo savo tautos kamieno ir skuba nuskęsti svetimos

bangose?” (pp. 228–232).

Apibendrinant šią knygą, kurią Vytautas Alantas rašė, jo žodžiais tariant, „[...] nežinau, kiek metų. Kartais pagalvoju, tarsi būčiau rašęs visą savo gyvenimą” — galima drąsiai teigti, kad autorius siektas svarbiausias šios studijos tikslas — pajudinti lietuvišką mąstyseną — kuose sėkmingiausiai pasiektas. Po ilgų mąstymų daugelis turėtomė suvokti ir pritarti autoriaus nuosekliai rutuliojami minčiai, kad tautai, „itin mažai tautai, neribotas politinis susiskaldymas yra pragaistingas klystkelis i savižudybę”.

Ši knyga turėtų būti ypač reikšminga Lietuvos jaunimui, ugdant jo tautines ideologines pažiūras ir politinę kultūrą. Ją turėtų įdėmiai perskaityti kiekvienas Lietuvos ateitimi susirūpinęs pilietis, o Lietuvos Parlamento deputatams ji turėtų pasitarnauti, skiriant grūdus nuo pelų, bei padėti mažiau rietis tarpusavyje dėl nereikšmingų smulkmenų ir tuštiagarbiškumo.

Baigiant šią, toli gražu ne visas autoriaus iškeltas ir giliai išnagrinėtas tautines problemas nušviečiančią recenziją, pažymė- tina, kad aukščiausio įvertinimo ir pagyrų nusipelnė autoriaus ideologiniai mąstymai apie Lietuvos praeitį ir ateitį, jos tautinę ideologiją istorijos vingiais. Knyga neabejotinai reikalinga Lietuvai. Galbūt ir mūsų kaimynams latviams bei estams? Vienaip ar kitaip, ją reikėtų išleisti Lietuvoje artimiausiu metu ir gausiu tiražu. Kita vertus, laukinti ir Vytauto Alanto pasekėjai, kurie toliau kūrybiškai plėtotų apleistą tautinės ideologijos sritį.

Vytautas Alantas. TAUTA ISTORIJOJE VINGIAIS. Ideologiniai mąstymai. Chicago, Illinois: Algis F. Alantas ir Ginas A. Alantas, 1990. Knygai parašyti finansaiškai prisidėjo Amerikos lietuvių tautinė sąjunga. Spausdino Mykolas Morkūno spaustu- vė Chicago, Illinois. 244 puslapiai. Kaina — 10 dolerių. Gaunama „Drauge”.

Apie Sovietų Sąjungos kelią į teisinės valstybės statusą

(Atkelta iš 1 psl.)

galima apskritai apibūdinti kaip nemažiau, negu patį ieškojimą „teisinės valstybės”.

(Jau 1988 metais buvo Lenin- grade suaukta konferencija tema „Kas yra teisinė valstybė?” Tai temai tenka daug dėmesio iš šių dienų Sovietų juristų. Taip pat, žinoma, ir Lietuvoje. Man ten pernai būnant, teko tarpini- ninkauti Lietuvos teisininkų draugijos atkūrimui. Šio atkūrimo šūkis buvo: „Justicia est fundamen- tum regnumi! t.y. valdžia be teisės neapsienia.) Tad mes irgi panagrinėkime, ką reiškia „teisi- nės valstybės” būklė.

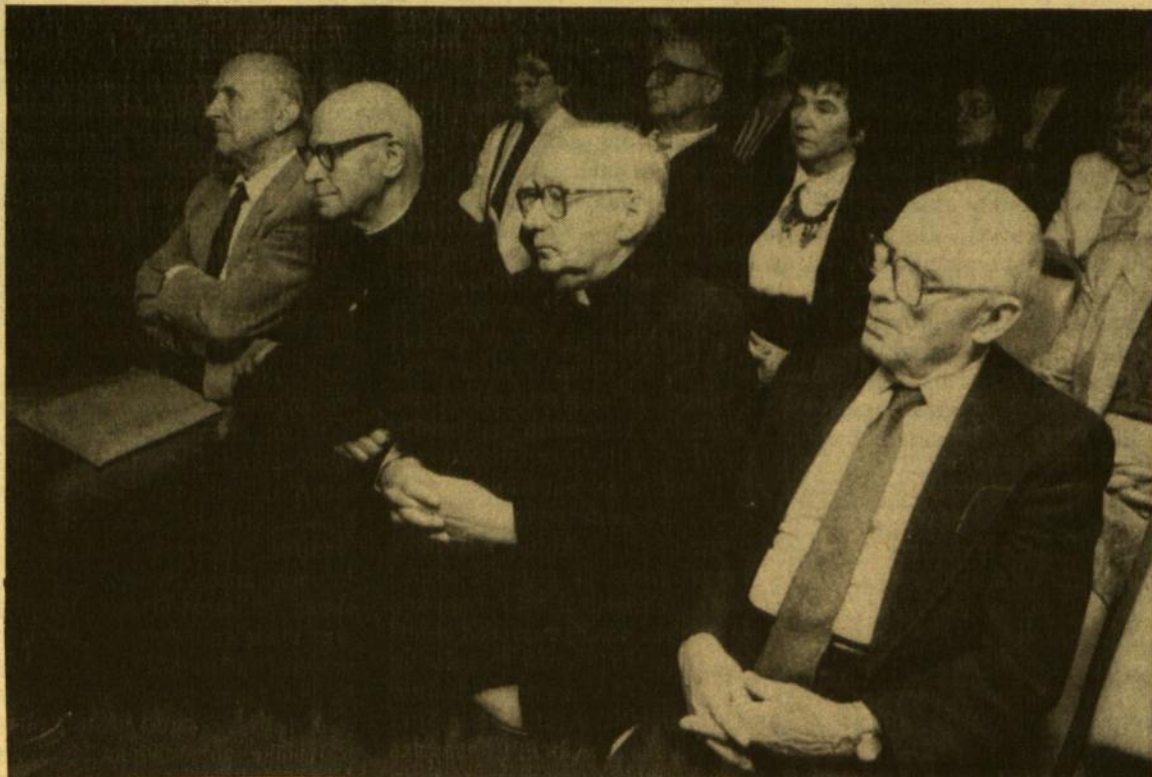
Vokiečių kilmės sociologas, ekonomistas ir apamai gilus visuomenės teoretikas Max Weber apibūdina teisės išsivystimą kaip pereinantį maždaug šias tris fazes. Teisė prasideda su charis- matiškų autoritetų įsakymais, kurie dažnai remiasi pranašyste. Šitoji teisė gali būti labai ne- racionalai, ta prasme, kad jina- gali reikalauti aklo ištikimumo ir įvykdymo. (Kraštutinis, bet modernus pavyzdys, tai Jones įsakymas savo sekėjams nusižu- dyti Guianoje.) Su laiku visuo- mennei vertingi charismatinių pranašų įsakymai pavirsta tradi- cija, grupės normomis. Tradicija paremta teisė įgauna tam tikrą racionalumą, jina- siekia stiprinti grupės vertybes, jos idealus. Bet tradicinės formos teisė nėra iki galo racionali, nes atsiradus kon- fliktui tarp logikos ir idealo, idea- las pirmąją. Taip, pavyzdžiui, vi- duramžių miestai paveikti nesu- kilusios krikščionybės idealų, dažnai uždrausdavo spekuliaciją arba „neteisėtą” prekių kainas

bei darbininkų algas. Kitaip sa- kant, kaina ir alga buvo diktuo- jama ne tik rinkos logikos, t.y. paklausos-pasiūlos, bet ir tikros, dorovės normų.

Trečioji teisės forma ir kuri, anot Weber'io, pilnai išsivystė tiktaiki Vakarų pasaulyje, tai yra formaliai racionali teisė. Jinai yra racionali ta prasme, kad jina- yra atitulus nuo visuomenės ide- alų, dorovės normų. Teisės for- malumas ir racionalumas atsi- randa tuomet, kai jos pagrindinis išaiškinimas ir išvystymas būna paliktas daugiau profesinių juris- tų rankose, advokatų bei teisėjų, negu ideologų ar charismatinių vadų valioje. Profesioanų pagrindi- nis interesas teisėje yra jos sistematingas logiškumas, tiesu- bas ryšių tarp teisės pagrindinių aksiomų ir jos tolimiausių išvadų. Tad, pavyzdžiui, juristas žiūri į teisimą kaip į formalų procesą, kurio viena išvada gali būti atradimas teisinio bet nebūtinai dorovinio nusižengimo.

Ši formaliai racionali teisė vystėsi Europoje kartu su visu- menės veiklos bendru atitolimu nuo jos tradicinių idealų; mokslas atsiskyrė nuo teologijos, produk- tų gamyba pradėjo reaguoti į pelną, o ne į naudą, darbas pasidarė laisvai parduodamas ir rinkos objektyviai įvertinamas ir t.t. Šią erą mes paprastai atpa- žįstame kaip kapitalizmo atsiradi- mą. Laisvos rinkos, atomisti- nėje visuomenėje ypač reikalinga formaliai racionali teisė. Tikta- tokia teisė suteikia patikimą pa- grindą įvairioms sutartims ir ry- šiams (tarp viršininkų ir agentų, tarp tarpininkų, tarp sutarti- ninkų, tarp piliečio ir valdžios),

kurie būna taip gausiai iššaukti to atomistinio, kapitalistinio pa- saulio. Šio pobūdžio visuomenė, atsiradus tik maždaug per pasta- ruosius du šimtus metų, ypač rei- kalauja ryškaus, neabejotino iš- aiškinimo teisių ir pareigų. Tai atlieka formaliai racionali teisė. Realybėje, net ir Vakaruose, šios trys teisės formos yra susi- maišiusios. Bet Vakaruose, be abejo, formalioji racionali teisė pirmąją. Tai ir yra ta teisės for- ma, kurios esmė išreiškia Ameri- kos taip pamiltas šūkis: „This is a nation of laws and not of men!”

Dalis 1990 metų Ateities studijų savaitgalio dalyvių per dr. Stasio Vanagūno paskaitą 1990 m. spalio 14 d. Ateitinių namuose, Lemont, Illinois (pirmoje eilėje) dr. Kazys Ambrozaitis, prelatas kun. Vytautas Balčionas, kun. Vytautas Bagdanavičius, profesorius Mečys Mackevičius.

Jono Kuprio nuotrauka

visiems užtenka. Taip pat ir su teise. Humanizmo idealuose pa- skendus, komunistinė teisė ne- kaltus į kalėjimą grūdą, o nuo idealų atitolus, ta „šalta“ ir „beširdė“ kapitalistinių kraštų teisė jų net nekaltina.

Kokių minimalius žingsnius yra Sovietų Sąjunga jau padarius arba turi daryti, kad įsinai pa- siektų teisinės valstybės būklę?

1. *Isteigimas multipartinės poli- tinės tvarkos.* Manau, kad vi- siems yra aišku, kad teisinės valstybės negali būti tol, kol neat- siras ideologinė konkurencija tarp politinių partijų. Pradžią, bent „ant popieriaus“, ta linkme jau padaryta.

2. *Atskyrimas teisės leidimo ir vykdyimo autoritetų.* Niekas taip ryš- kiai neparodo Sovietų teisės trū- kumų kaip sąmaiša tarp teisės leidimo ir vykdyimo autoritetų.

Sovietų Sąjungos pavaldumas komunistų partijai reiškė, kad visi svarbūs valdžios postai buvo užpildomi *nomenklatura*; t.y. par- tijos ištikimaisiais, išrinktaisiais. Tai reiškia, kad visi svarbesni valdžios veiksmų, nutarimai ir t.t. buvo koordinuoti partijos susi- rinkimuose ir apamai jos greto- se. Užtat atstumo tarp trijų val- džios šakų (bent kaip mes tai su- prantame tarp JAV Kongreso, prezidentūros ir Aukščiausiojo teismo) nebuvo Sovietų Sąjun- goje, ir todėl nebuvo galima kon- krečiai atskirti autoritetą kurti teisę. Aukščiausioji taryba, jos Prezidiumas, Ministrų taryba, įvairios ministerijos ir specialūs valstybės komitetai visi turėjo autoritetą išleisti teisę. Tai įvykdavo ne tik sąjunginėje bet ir respublikinėje plotmėje. Kad ši teisė kartais kitaip vadindavosi (Liet. įsakai ir įstatai; SSSR „ukazy“ ir „zakony“) — nesudarė tikro skirto.

(Nukelta į 3 psl.)

Liūdesys gyvenimo ir santvarkos ašyje

Valdo Papievio romanai „Ruduo provincijoje“

PETRAS MELNIKAS

Išėjus Valdo Papievio romanui *Ruduo provincijoje* (1989), tuoj pasirodė teigiama J. Vabuolo recenzija *Pergalėje* (1990, Nr. 3), lyginanti šį visai naują autorių su Bronium Radzevičium, pridėjusiu pirštą prie savo gyvenimo, su „proust'iskąja“ prarasto laiko ieškymo dvasia ir autoriaus siekiu praėjusio laiko įspūdį perteikti ne tik veikalo turiniu, bet ir forma. Pripažįstama, kad romane daug „literatūrologijos“ (pavyzdžiui, esė romano viduje), bet taip pat ir pasipriešinimo totalitarinio dogmatizmo jėgai. O romano gale — Nerijos ir žemyno metafora yra tarsi santykio tarp individualumo ir visuomeniškumo įvaizdis.

Perskačius šį romaną, aišku, randi filosofuojantį studentą Albertą, daug psichologijos, paprastos senos teisybės, gražių gamtos bei miesto aprašymų. Ir jauti, lyg esama čiurlioniško visatos ir erdvės platumo. Ir savotiško dirbtinumo. Dėl to romano pabaigoje pasakotojas prisipažįsta, kad vaikystėje kartais apsimėdavo sergančiu, būdamas išsilgęs tėvų globos ir dėmesio. Ir štai romano gale, baigęs jį rašyti, jaučiasi lyg pakilęs iš panašios ligos patalo. Tačiau šioje knygoje liga nėra sau įsikalbėta, tik pirštu neparodyta.

Romanas rašytas vos pirmaisiais „atvirumo“ laikais (1985–1986), taigi tada, kai tik buvo prasidėję rašytojų mėginimai sakyti tiesą, kai užkietėjo dogmatikai dar taikėsi ją užgniaužti. Todėl dar vis reikėjo kitaip rašyti, nors metams bėgant, ilgainiui, atrodo, tiesa įstengė būti vis aiškiau pasakoma. Romane, šalia butinių dalykų, herojaus meilės kitai studentei, laiko filosofijos ir literatūrinio rašymo filosofijos, lyg ir nėra tiesioginės turinio gijos, ir neaišku, kodėl herojus yra liūdnas ir nelaimingas. Bet tai galima suvokti iš stipriai pavaizduotų įterptų atsitikimų, gyvenimo ir santvarkos neigiamybių. Tai galbūt ir yra romano nuliūžtanti ašis, paskendusai buties aprašyme. Ją, tą ašį, reikia tik sujungti į vieną, ir ji bus tokia.

Romano pradžioje tai būtų gero literatūros mokytojo studentų pakvietimas ateiti į pamiškę dvasiniam pabėdavimui ir po to eje direktoriaus kvotimai: „kodėl taip padarei?“ Toliau aprašoma universiteto dėsnytoja, griežtai kalbanti viena, studentams manant ką kita, ir ginčiuose su ja (iš baimės?) nusileidžiant. Taipgi — atsivėrusio profesoriaus pokalbis su Albertu, kurio metu profesorius sako, kad žodžiai dabar yra pavirte pinklėmis, jie svyruoja tarp tiesos ir melo, bei Alberto susimąstymas, kad imperijos neatlaiko laiko, miršta net civilizacijos... Be to, romaną įvestos tautosakinės ekspedicijos metu aprašomas baisus išlikusių sodybų skurdas. Arba — Nerijoje būtų komendanto pasakojimas, kaip jis buvo ištemtas į Sibirą, ir jo klausimas: „Ar galima tai dovanoti?“

I tą ašį įeina Alberto draugas Julius, per pedagogikos egzaminą gyvai, entuziastingai šnekęs apie *Varpą* ir net Lietuvos nepriklausomybę. Todėl ir neišlaiko egzaminu, komisijos papeiktas. Nusiminęs Julius stoja į kariuomenę. Jo argumentai: „Tegul įsakinėja, geriau atviras blogis negu apsimetinėjimas“. Panašiai ir Albertas, studijuodamas istorijos fakultete, mąsto, kad tai, kas labiausiai lietuvių įkvėpia ir jiems teikia stiprybės, yra norima visiškai ištrinti arba paversti tik gražia legenda.

Ašis tęsiasi, aprašant aktyvistą Gintą, kurio dera pasisaugoti. Bet staiga Gintas atsivėria Albertui, sakydamas, kad yra per daug

Baltija, 1990

Vytauto Butkaus nuotrauka

sustingimo, irimo iš vidaus, biurokratų ir demagogų universitete ir gyvenime. Be to, pats Albertas dažnai galvoja, kad universitete jis neturėjo gero mokytojo, parodančio jam gyvenimo tikslą. Ir todėl jis išvyksta iš Vilniaus į Neriją prie jūros, norėdamas atsigauti ir pamastyti, ieškodamas, kodėl jis toks nelaimingas ir gyvena nuobodu slegiamas.

Tačiau autorius nemėgina šios įžvelgiamos romano ašies dalių sujungti į vieną. Bet kodėl jo

herojus tuomet bėgo iš Vilniaus, jei ne dėl šių ryškių santvarkos ir betikslinio gyvenimo neigiamybių? Autorius, atrodo, yra labai švelnus ir pirštu nenurodo tos ašies, kuri maigo jo mąstantį jaunuolį, pasakojimą — pajavirindamas ir vėl nutraukdamas varganais Vilniaus senamiesčio vaizdais, lietuvių liūdesiu ir keistais herojaus draugais studentais. Ta ašis turbūt paliekama skaitytojų pačiam susirasti.

Palyginimui — kai bus rašoma Lietuvos „tarybinio“ romano is-

torija, bus matoma vis atviresnis žvilgsnis į tiesą. Seniau nei tiesa, nebuvo praskleidžiama, nei Dievas nebuvo minimas. Valdas Papievis tiesą palietė, bet ji nedūrė pirštu. Ričardo Gavelio tik metais vėliau (1987) baigtas rašyti romanas *Vilniaus pokeris* jau atviresnis, bet dar vis vien pesimistiškas. Įdomu, kokie bus ateityje mūsų romanai, Lietuvai paskelbus nepriklausomybę? Ar liūdesys visuomet lydės mūsų literatūrą?

jimas, aiškinimas ir pritaikymas Sovietų Sąjungos konstitucijos, tai buvo vyriausias prokuroras Maskvoje ir, su jo pritarimu, respublikų bei rajonų prokurorai. Iš amerikietiškos juridinės santvarkos perspektyvos žiūrint į šitokį konstitucijos apsaugojimą, tai galima lyginti su paskyrimu lapės kaip vištų saugios. SSSR Prokuroras visuomet būdavo ypačiai nomenklatūrinis paskyrimas. Šio valdininko interesai buvo grynai susilieję su išlaikymo partijos/administratyvinio aparato interesu, o ne kokiu abstrakčių, objektyvių konstitucinių idealų. (Be to, ir iš pirmos instancijos, pati SSSR konstitucija yra žymiai tendencinga, nes joje atspindi Brežnevo stagnacijos žydėjimo metai — ji buvo priimta 1977 metais.)

Sukūrimas Sąjungoje politiškai nepriklausomo, profesionalaus konstitucinio teismo tad yra didelis prioritetas reformistams. Drauge jų yra siekiami geresni metodai parinkti teisėjus, pakėlimas teisėjų algų ir apskritai paaugstinimas juristų paruošimo ir profesinio statuso. (1989 metais liaudies teisėjo alga buvo apie R300 į mėnesį, „iek pat, kiek uždirbdavo fabriko technikas.)

Baigiant, noriu pažymėti keletą kliūčių, kurios gali pastoti kelią į Sovietų teisės reformą, į SSSR eiga į teisinės valstybės būklę. Po septyniadešimt metų komunistinės tvarkos Sovietų piliečiai yra įskiepyti dideliu nihilizmu dėl teisės. Teisė nebegebiama, nes jina, būdama, kaip minėjau, ideologijos instrumentu, o ne objektyvi, buvo nuvertinta. Tai galime pastebėti kasdieną. Mask-

Maria Victoria Atencia

IŠ „ŠVENČIAUSIOS KARALIENĖS EKSTAZIŲ“

APLANKYMAS

Taip paprasta: susikaupiau savo maldoj, ir lėlių kupinas qstois sulaikė mane vietoj.

Balandis atplasnojo, nuleido aukso kaspiną, juo palietė mane, uždegdamas jausmus.

Savo skrydžiu mane apsupo, ir visas kambarys pakibo ore: taika suvirpino staktas.

EKSTAZĖ

Ar aš galėsiu išgyventi šią ekstazę nesusukus, žinodama, jog tapau išrinkta per tiek kartų tarp tiek kilmingųjų princesių? Visas mano kraitis — vaikiškos maldelės, o man skirta dalis — pražydu tuberoza. Dabar, kai atspėjus paslaptį, tebesu mergelė, ir mano išsiole pildos Dievo žodis, klausausi Viešpaties, ir Viešpats manęs klauso.

MŪSŲ NĖŠČIOJI MOTINA

Virpina tave oras kaip lapuotą tuopą. Abi kvėpuojat tuo pačiu dvelkimu. Tu lyg gyva versmė, užtvėnkta atėjimui. Apkabink savo iščias ir leisk man apkabinti tave ir jaust, kaip jo plakime kinta kūnas.

O kol ateis aušra, sukurkim laužą.

SAULĖ

Ji skleidžia ant advento viltį vaisiaus, kuris išjudina žemę ir sudrebina slėnius, kad įeitum savo didingo neštumo žingsniu į belaikę išimylėlių valandą saulės, žvaigždžių ir šviesulių skriejime.

PILNATVĖ

Nuo to laiko štai aš tavo tarnaitė, Viešpatie: nešiodama Tave savyje, aš visa kita užmirštu. Šiaudų stiebelis paausina mano plaukus, o šalia mūsų budi asilas ir jautis.

Ir nors prinokęs laikas jau lenkia mane prie žemės, apskriejęs visą ratą iki skausmingos pilnaties, telaukia jie, nes aš tebelaikau Tave savyje; nes aš pati šiaunak Tave pasauliui dovanosiu.

NUJAUČIAMAS ALSAVIMAS

Tu prisipildyk savimi ir pajusk, kaip tykiai sklinda tavjje nujaučiamo alsavimo kvapnumas. Tau duodama gyvybė, kad tu ją Jam išeiktum: artėja valanda, kai jo blakstienos lies tavąsias. Bet dabar, kai lauke žvarbiai šalta, tebeglostyk jo nugarą per savo stuomenį ir denk jį savi.

Tavo globos ilgumui laikas nustatytas. Kai gilioj naktj nebežinosi, ką su savim daryti, ir suims tave skausmai, tu pailsėk suklupus ir sakyk, kad vistik Jis juk Dievas ir nesupranta šių dalykų.

PRISIMINIMAS

Prieš daugel metų, prieš pradėdant gyventi, susitelkiau savo kraujuje, ir mano viltis tapo mažyte, kad iš jos gimtų vaisius.

Švelnioj tų mėnesių tyloj mus abu sūpavo žemės skriejimas apie savo ašį. Po to gi, kai pagimdžiau, žemė sustojo.

Vytautas Kašuba

Madona (detalė)

Vytauto Maželio nuotrauka

VĖJAS

Pakilo vėjas, paklydęs keliuose, ir man atrodė, kad aš mirsiu, prieglobsčio neradus. Net nežinojau, kiek žvaigždžių mane dengia.

Bet džiaugsmingiausio įvykio metu pakeliau prie jo lūpų — kad numaldžius alkį — visą Paukščių taką, pilną didybės ir tylos.

PERGALE

Atsivėrė dangus, ir sūnus man ant rankų buvo toks bejėgis, opus, kvapnus, sušalęs, kad rodė jis man vien tik mano vaisium, pergalę

kūno, žingsnis po žingsnio aukojamo jo kūnui. Apgaubiau jį savo kvapu, o jo lengvam alsavime

ėmė sklandyt balandis.

CANDELARIA

Mano išsiole jo blakstienos kaip švelnus glamonėjimas; aš jo užtvėra, o jis — mano turtas. Ir buvau atsakinga už šią nokstančią varpą. (Ir už visą kitą, Viešpatie.)

Ar tai buvo netyra? Išlaikyti formoms, priejau prie altoriaus ir padėjau du balandžius. (Nes mano išgalės tiek teleido, nieko daugiau.)

KALĖDŲ EGLUTĖ

Išgąsdinti jūsų jaudinančio grožio, Rondos eglės, paukščiai eina iš proto ir leidžiasi nematoman skrydin mano venom, uždegdami mano kraują.

Vertė BIRUTĖ CIPLIAUSKAITĖ

(Iš tik ką išleistos Birutės Cipliauskaitės poezijos vertimų knygos — Maria Victoria Atencia *Švenčiausios Karalienės ekstazės* (Madison, Wisconsin, USA: Birutė Cipliauskaitė ir Malaga, Ispanija: Rafael Leon, 1989)

va ir Gorbaciovas varo įstatymus ir įsakus vieną po kito, o niekas nesikeičia. Gali reikėti poros generacijų ir didelės kantonos, kol bus nudilintas tas nihilizmas.

Be šios kliūties, reikia paminėti ir štai ką. Demokratijos ir jos vaiko, tos formalios racionalios teisės, pagrindas paskutine analize, yra savarankiškai piliečiai. Žmonės, kurie reikalauja iš savo valdžios patriarchalinės globos vietoje laisvės būti savarankiškai, nesusilauks ir grynai teisinės valstybės, nes tokiomis sąlygomis formaliai racionaliai,

nuo idealų atitolusi teisė nepri-
gis. Štai ir lieka klausimas, ar, pavyzdžiui, Rusijos bei Ukrainos žmonės — po septynių dešimčių metų socializmo ir, prieš tai, po šimtmečių autokratiško patriarchalinio carizmo — sugebės pri-
tapti prie Vakarų racionalizmo ir demokratinės santvarkos.

5. *Pertvarkymas baudžiamojo proceso i adversarinį (priešininkų) modelį.* Socialistinis baudžiamosios teisės procesas labai skiriasi nuo Vakarų modelio tuo, kad ryšys tarp teisėjo, prokuroro ir advokato būna daugiau kaip

bendrininkų negu pareigūnų su konkrečiai skirtingomis pareigomis. Vakaruose yra įprasta šios rolės: teisėjas užstoja teisę, prokuroras valdžią, o advokatas kaltinamąjį. Tad iš esmės tikras teismas yra griežtom taisyklėm pagrįstas, faktais paremtas argumentas, debatas. Teismuose, kuriuose dalyvauja prisaikdintieji (jury) jų darbas yra spėsti ir priėti išvados, ar kaltė buvo faktiškai įrodyta.

Pastebėjime, kad Vakarų teisme ir visame procese yra (Nukelta i 4 psl.)

Apie SODRĄ — Lietuvos socialinį draudimą

Su SODROS direktorium Evaldu Kliučinsku kalbasi Petras Petrutis

— Jūs vadovaujate Lietuvos vyriausios valstybinio socialinio draudimo valdybai?

— Taip, aš esu valdybos direktorius.

— Ar anksčiau veikė tokio pobūdžio įstaiga?

— Ne, tokios įstaigos nebuvo. Anksčiau draudimas buvo valstybinis, tačiau jį lyg ir valdė profesinės sąjungos. Aplamai paeinus, buvo tokia sudėtinga ir, sakyčiau, paini situacija. Būtų nelengva tą viską apibūdinti. Dabar mes persiorganizuojame į europinio charakterio įstaigą.

— Kokia Jūsų įstaigos apimtis ir pagrindinė užduotis?

— Pirmiausia reikėtų pasakyti, kad pas mus kiek skiriasi socialinio aprūpinimo ir socialinio draudimo supratimas. Pas mus ne taip, kaip Amerikoje. Pas mus iš socialinio draudimo lėšų yra mokamos pensijos, mokamos laikino nedarbingumo pašalpos. Taipgi mokamos nėštumo ir gimdymo pašalpos. Iš lėšų perkami keliai ir sanatorijos, poilsio namai ir t.t. Labai platus spektras, sakyčiau.

Mes gilinamės ir į praeitį. Mums žinoma ir anksčiau veikusi Ligonų kasa. Jeigu jau taip žiūrėti į Ligonų kasą, tai jos funkcijos dabar padalintos į dvi dalis. Mes mokame pašalpas, o medicininį aptarnavimą vykdo Sveikatos apsaugos įstaigos, kurios finansuojamos iš valstybės biudžeto.

— Na, o Maskvos blokados metu ar buvo nedirbantiems mokamos pašalpos?

— Be abejo. Buvo mokamos laikino nedarbingumo pašalpos. Jos priklausė nuo nepertraukto darbo stažo. Reikia, jei žmogus dirbo aštuonerius metus, jis turi aštuonių metų stažą — jam mokamas pilnas netekto darbo užmokestis. Pašalpos mokamos pagal išdirbtą laiko stažą. Nesakau, kad tai yra labai gerai. Todėl, kad esma tvarka lyg ir skatintų žmogų sirgti. Mes turime įvairių problemų. Žiūrint į Europą, į kitas šalis, norėtume daug ką pakeisti, bet tik ne į blogesnę pusę.

Evaldas Kliučinskas

— Lietuvoje yra nemokamas gydymas. Taip sakant, dirbančiam ir nedirbančiam visada atviro gydymo ir ligoninių durs, tiesa?

— Čia jau ne mano reikalas. Čia jau Sveikatos apsaugos sritis. Jūsų klausime, sakyčiau, galima pajusti lyg ir potekstę. Durs tai atviro. Gydytojų turime bene daugiausia pasaulyje. Deja, tvarkos ir organizacijos mažai turime. Ir čia aš jau nekalbu apie resursus bei finansavimą. Taip, durs atviro, bet prie gydytojų durų dažnai stovi eilutė.

— Panašiai ir ligoninėse?

— Ligoninėse mes turime labai didelį lovų skaičių. Dabar netgi jaunimas, jaunesnieji medikai, kiek teko girdėti, mano, kad tų lovų galėtų būti mažiau. Čia vėl iškyla organizacinis reikalas. Pavyzdžiui, tos lovos yra neefektyviai panaudojamos. Žmogus gul, kol jam visi tyrimai padaromi. Bet tai ne mano tiesioginė sfera, todėl aš nenorėčiau gilintis.

— Na, o svečias, sakysime, Amerikos lietuvis, atvykęs į Lietuvą ir susirgęs, ar gali tikėtis nemokamo gydymo?

— Taip, be jokios abejonės.

— Tai vėlta važiuoti ir, sakykime, ne vien tik tėvynės ilgesiui skatinant. Vadinasi galima važiuoti ir praktiškai sumetimais?

— A... Tokių atsitikimų yra buvę. Nors mes linkėtume, kad į

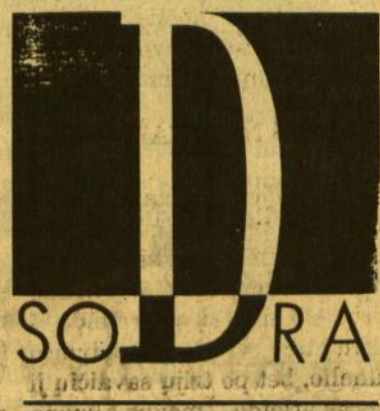
tėvynę ne dėl to važiuotų ir, gink Dieve, nesusergtų, atvykę į gimtinę. Nors, reikėtų pasakyti, giminačių ir draugų vaišingumas gali ir prie ligos privesti.

— Kokio amžiaus Lietuvoje pasitraukiami ir pensija?

— Vyrai 60-ties metų, o moterys 55-rių metų. Tačiau, jeigu dirbama tam tikromis sąlygomis, tai galima į pensiją pasitraukti ir dešimčia metų anksčiau. Visa tai mums sudaro problemą.

— Tam tikras Amerikos lietuvių skaičius, ypač sulaukusių vyresnio amžiaus, norėtų grįžti į Lietuvą. Bet, va, iškyla Amerikoje gaunamos pensijos klausimas. Ar galėtumėte tuo reikalu pasisakyti?

— Čia yra viena iš priežasčių, dėl ko aš į Ameriką atvykau. Turbūt Amerikos lietuviai žino, kad Sovietų Sąjungoje ir Kuboje neišmokamos pensijos. Mes analizuojame ir sekame, kas vyksta kaimyninėse valstybėse. Socialinės apsaugos ministras Algis Dabravolskas ir aš parašėme ir nusiuntėme laišką į Baltimore, socialinio aprūpinimo komisieriui. Paprašėme kuo greičiau, nelaukiant politinių ir juridinių bei tarpvalstybinių aktų, panaikinti šią diskriminaciją.

Lietuvos Vyriausiosios valstybinio socialinio draudimo valdybos leidinio „Sodra“ vinjetė.

— Ar teko arčiau susipažinti su mūsų socialiniu draudimu ir padaryti vienokias ar kitokias išvadas?

— Na, pirmiausia man rūpėjo sužinoti, kaip piliečiai, vietiniai

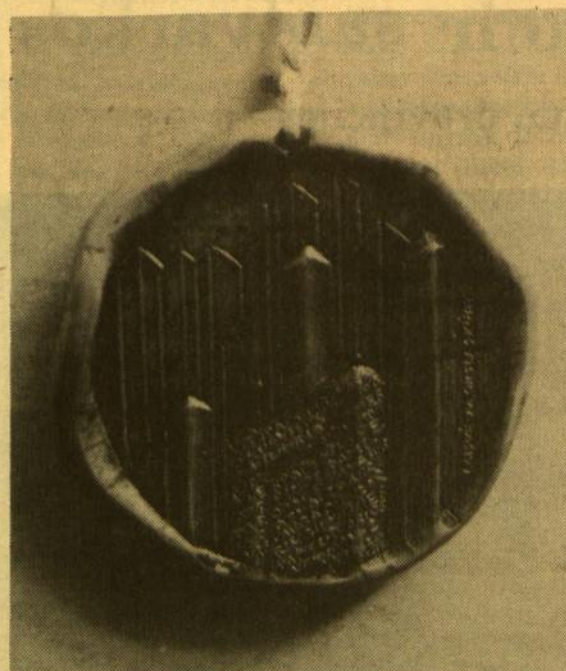
gyventojai, vertina socialinį draudimą. Taipgi teko artimiau susidurti su asmenimis, daugiausia lietuviais, kurie dirba toje srityje. Pavyzdžiui, neseniai buvome su Stasiu Baru nuvykę į Indianapolis. Ten veikia Hudson institutas. Tai yra rimta mokslinė institucija, turinti savo centrą Washington'e ir Briuselyje. Šis institutas paruošė labai rimtą programą Vengrijai. Ta programa vadinasi — „Hungary in Transformation to Freedom and Prosperity“. Man atrodo, kad jeigu vietoje žodžio „Hungary“ būtų „Lithuania“, tai mums būtų irgi naudinga. Vengrų programa apima kelias visuomenei labai svarbias sritis. Tai yra privatizacija, rinkas, intergravimas į pasaulio ekonomiką, ekonomijos stabilizavimas, socialinė politika.

Mes iš principo su instituto direktoriumi sutarėme, kad ir Lietuvai skirta programa turėtų būti panaši... Mes manome, kad reikėtų įtraukti geriausius užsienyje dirbančių lietuvių specialistų pajėgas. Taip pat ir mūsų specialistų. Taip pat manytume, kad reikėtų pasinaudoti ir kitų valstybių patirtimi. Jau sutarėme, kad šio instituto direktorius dar šiais metais atvyks į Vilnių. Pradėsime konkretų organizacinį darbą.

— Hudson instituto direktoriui tikriausiai yra žinoma dabartinė Lietuvos padėtis?

— Taip, jis viską gerai žino. Jis, kaip aspirantas, 1958 metais lankėsi Maskvoje. Jis specializuojasi Rytų Europos šalių klausimuose. Hudson institutas yra solidi firma, kuri turi aukštą reitingą. Aš atvežiau Lietuvos prelijerės Kazimieros Prunskienės laišką instituto vadovams.

Dar norėčiau pasinaudoti šia proga. Mes šiais audringais laikais labai norime ugdyti ir vystyti kompetenciją, bet kurioje srityje. Ypačiai socialinio draudimo ir socialinio aprūpinimo srityje. Yra Amerikoje ir kitose šalyse mūsų tautiečių, kurie toje srityje dirba. Būtų labai malonu, kad jie rastų galimybę mums parašyti, duoti patarimų. Taipgi būtų naudinga sulaukti literatūros, įskaitant skaičiavimo techniką, bankinius reikalus, investicijų ir t.t. Mes būtume labai dėkingi mieliesiems savo tautiečiams.

VI Mokslo ir kūrybos simpoziumai 1989 metais Chicago'je skirtų medalių, atvežtų iš Lietuvos, priešakinė ir atbuli pusė. Medaliai autorius — Valentas Steponavičius.

Vytauto Pluko nuotraukos

Medalis iš Lietuvos VI Mokslo ir kūrybos simpoziume

VYTAUTAS PLUKAS

Jie atvežė gražią, prasmingą ir brangią dovaną, už kurią, rodos, mes dar viešai nepadėkojom: tai medaliai pagaminti iš mūsų tėvynės žemės — molio, kurie buvo išdalinti VI Mokslo ir kūrybos simpoziumo prelegentams ir organizatoriams. Kitaip tariant, mūsų svečiai, važiuodami iš tėvynės, pagalto ir apie lietuviškai nuoširdų „ačiū!“. Simpoziumas buvo vadintas „istoriniu“, na ir šis medalis tapo istoriniu.

Štai, ką rašo docentas Petras Baršauskas, Kauno Politechnikos instituto prorektorius pavaduotojas, pats dalyvavęs simpoziume: „Man teko tvarkyti [Kaune] visus organizacinius reikalus... idėja pagaminti medalių kilo paskutiniomis dienomis, prieš išvažiuojant į simpoziumą, kai sužinojome, kad organizacinis komitetas Amerikoje dėl finansinių sunkumų atsisakė iš anksto

Sovietų Sąjunga ir teisinė valstybė

(Atkelta iš 3 ps.)

adversarinis, o ne kooperatyvinis ryšys tarp prokuroro ir advokato; jie yra priešiniai, griežto teisėjo priežiūroje. Taip nebūdavo Sovietų Sąjungoje, bent svarbiuose bylose, kurios liudavo klausimus partijos ir jos valdžios autoriteto. Teisėjai ir advokatai būdavo užgulti prokuratūros. Jų veiksmams baudžiamajame procese būdavo mažareikšmiai. Tad, pavyzdžiui,

numatyto simpoziumo medalių gamybos. Paskubomis, per vieną savaitę teko spręsti daug problemų, gal todėl medalis nebuvo toks, kokio mes norėjome“. Toliau aiškina docentas: „Medalių autorius yra kaunietis Valentas Steponavičius. Autorius sakosi, norėjęs vienoje medalių pusėje pavaizduoti XXI amžių simbolizuojantį pastatą Čikagos centre — Illinois valstybės administracinį centrą ir šalia mūsų tautos šventyklą, Priskelimo bažnyčią.“

Irašas toje patioje medalių pusėje yra: Pasaulio lietuvių Seštasis mokslo ir kūrybos simpoziumas, Chicago, IL, Nov. 22-26, 1989. Kitoje medalių pusėje, tarp Gedimino stulpų, yra įrašas: „Viešpatys yra dvasia, / O kur Viešpaties dvasia, / Ten ir laisvė / Mes visi atidengtu veidu / Viešpaties šlovę atspindėdami, / Daromės panašūs į Jo atvaizdą / Ir vis

dar ir dabar kaltinamasis turi privilegiją į gynėją-advokatą tik per teisną. Bet gi mes puikiai suprantame, kad dažniausiai kaltinamojo likimas būna nuspręstas per policijos bei prokuroro tardymus, ir po to patys teismas lieka tik formalumas. Tad Sovietų Sąjunga negalės save vadinti teisine valstybe, tol, kol baudžiamasis procesas nebus pakeistas iš kooperatyvinio į adversarinį modelį.

laus ugdymo, delinkventinių-asocialių vaikų auklėjimo mokyklos administravimo). Lauktume ir mokyklos psichologų bei sociologų pagalbos.

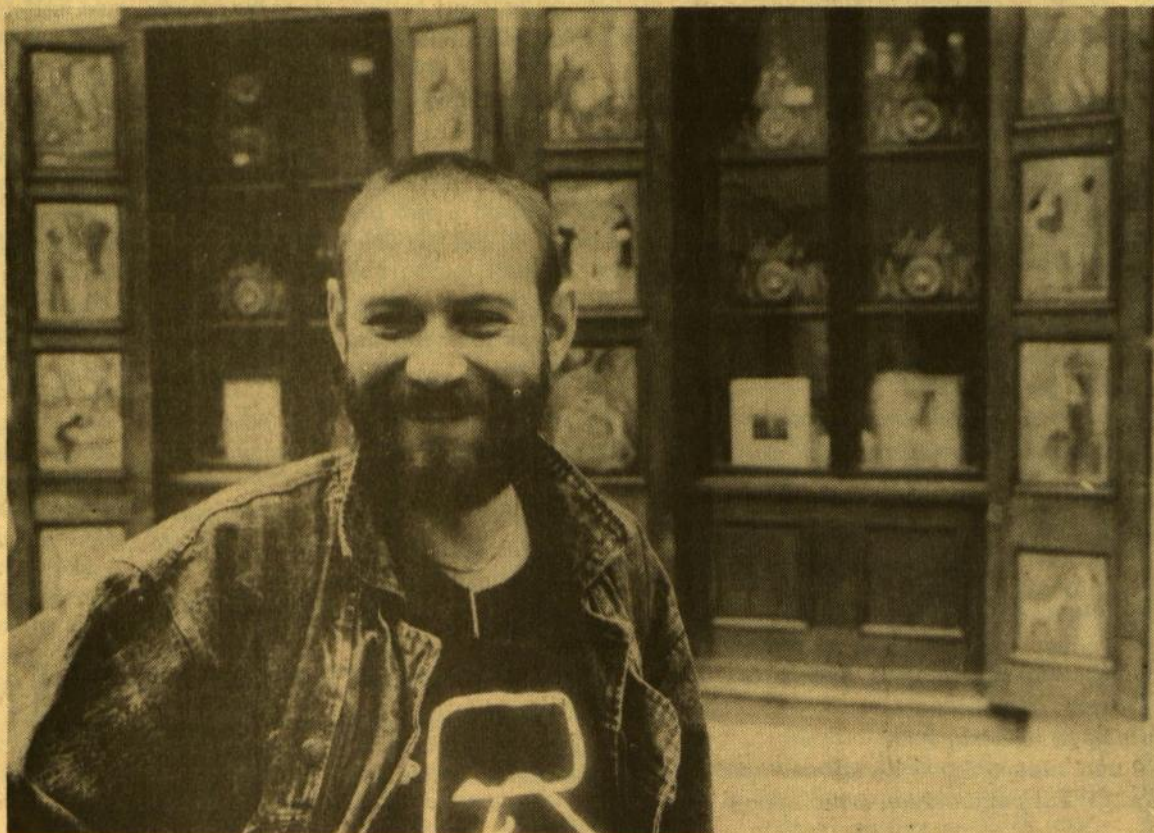
4. Būtume labai dėkingi už ministerijai siunčiamus JAV vadovėlius, pedagoginę metodinę literatūrą, mokymo programas ir priemones, užsienio kalbų dėstytojų metodikas.

Atvykstantiems Amerikos mokytojams ministerija šiandien įstengtų parūpinti tik gyvenamąją vietą ir minimalią

stipendiją rubliais. Savaiame suprantama, tai — tik programos apmatai. Jūs apimtis gali būti plečiama, pasiflymai reikalauja sukonkretinimo.

Esame dėkingi Vaivai Vėbraitei, maloniai sutikusiai būti šios programos koordinatorė JAV Lietuvos kultūros ir švietimo ministerijoje programą koordinuos Audrys Antanaitis. Tad visus, kurie norėtų prisidėti prie šios idėjos įgyvendinimo, prašytume kreiptis tokiais adresais: Vaiva Vėbraite 325 Foothills Road Durham, CT 06422 Audrys Antanaitis 232691 Vilnius, Švietimo 2/7 Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerija Ryšių su tautiečiais sektoriaus vadovas Tel. d. 62-51-91

Norinčių dirbti Lietuvoje labai prašytume sykiu su pareiškimu dėl jums priimtinių darbo sąlygų (laikas) pateikti ir glaustą Curriculum vitae.

Albertas Stankevičius prie savo galerijos Kaune.

Šiaurio Narbuto ir Benedikto Krikštano nuotrauka

Alberto „biznis“ Kaune

Gyvena Kaune veiklus jaunas vyras Albertas Stankevičius. Draugai jį vadina tiesiog Alberto. Stankevičius negaišo laiko verkšlenimams, kad Lietuvoje gyventi bloga, liūdna ir neįdomu, tik ištrė rinką, paklausa ir įkūrė pirmąją Lietuvoje privačią meno galeriją — dailės saloną AL.

Šiuo metu Lietuvoje žmonės turi rublių. Juos reikia investuoti. Sovietinis auksas prastas, užsienyje jį sunku parduoti.

Audio ir video prekės sensta, jas ten dažniau vagia. Baldus akramto šunys arba subraižo vaikai. Kilimais eda kandys, juos reikia vėdinti, vyrai veltui sunaudoja energiją. Doleriai gali būti padirbti — Lietuvoje nepatiksini.

Gabiausi Vytauto Didžiojo universiteto studentai apskaičiavo, kad šiuometu naudinga investuoti į meno kūrinius. Lietuvoje kol kas nebrangiai galima įsigyti

perspektyvių kūrė Jūratio Zalenso, Alvydo Bulakos, Eugenijaus Varkulevičiaus, Gedimino Šibonio, Alfredo Šato, Eglės Velaniskytės darbų.

Turtingiausią kolekciją parduoti surinko Albertas Stankevičius. Dailės salone Kaune, Vilniaus gatvėje, netoli Katedros, rasite daug paveikslų, grafikos, medžio drožinių, miniatiūrų, keramikos, papuošalų. Tikslėnę informaciją gali suteikti pats galerijos savininkas, o nuspręsti tik Jūs patys.

Š. N.

Amerikos mokytojai — Lietuvos mokyklai

Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerija, siekdama sutelkti kuo daugiau intelektualinių pajėgų moderniai, demokratinei Lietuvos mokyklai sukurti, kreipiasi į Jus, išsivijus mokytojus, taip pat į visus, kuriems rūpi tautos ir jos valstybingumo ateitis, kviesdama į talką. Švietimo sistemos desovietizacija, žmoniškumo ir demokratijos principų atgaivinimas, šiuolaikinį mokslo bei kultūros lygį atitinkančių mokymo programų sudarymas, mokytojų ruošimas, modernus mokyklų įrengimas — tai tik dalis uždavinių, laukiančių neatidėliotino sprendimo.

Jūsų pagalba, demokratiškame krašte sukaupia patirtis labai praverstų Lietuvos švietimo pertvarkai. Kviesdami į talką, siūlome programą „Amerikos mokytojai — Lietuvos mokyklai“. Pagal ją:

1. Maloniai kviesdami išsivijus pedagogus padirbti Vilniaus mokytojų kvalifikacijos kėlimo kursuose, kurie vyktų vasarą ir per kuriuos Jūs galėtumėte pasidalyti savo patirtimi, supažindinti Lietuvos mokytojus su naujais dėstyto metodais.

2. Lauktume užsienio kalbų, taip pat kitų dalykų mokytojų,

kurie sutiktų padirbti mūsų mokyklose ar vasaros vaikų stovyklose.

3. Lietuvai labai reikalingi įvairių švietimo sričių patarėjai, konsultantai, ekspertai (iki mokyklinio ugdymo įstaigų, specia-

Alberto Stankevičiaus galerija Kaune — fragmentas.

Šiaurio Narbuto ir Benedikto Krikštano nuotrauka